

Persoonlijkheidsstoornissen

'Persoonlijkheidsstoornissen' is een verzamelnaam van ziektebeelden en zijn in te delen in drie categorieën:

1. antisociale, borderline, theatrale en narcistische persoonlijkheidsstoornis
2. paranoïde, schizotypische en schizoïde persoonlijkheidsstoornissen
3. vermijdende, afhankelijke en obsessief-compulsieve persoonlijkheidsstoornis.

De meest voorkomende persoonlijkheidsstoornissen zijn de 'antisociale (psychopathische) persoonlijkheidsstoornis' en de 'borderline persoonlijkheidsstoornis'.

1. Antisociale (psychopathische) persoonlijkheidsstoornis

Kenmerken

Vroeger stond de 'antisociale persoonlijkheidsstoornis' bekend als 'psychopathische persoonlijkheidsstoornis'. Het stereotype van de psychopaat heeft waarschijnlijk bijgedragen aan het vooroordeel dat iemand met een psychiatrische aandoening agressief en gevaarlijk is. Het belangrijkste kenmerk van een antisociale persoonlijkheidsstoornis is dat iemand vanaf de puberteit geen respect heeft voor anderen en vaak andermans rechten schendt, bijvoorbeeld door agressie of geweld. Mensen met deze stoornis hebben geen gevoel van spijt; egocentrisme voert de boventoon. Bij een overgrote meerderheid (80-85 procent) komt ook alcohol- of drugsmisbruik voor. Over het algemeen zijn mensen zich er niet van bewust dat ze een antisociale persoonlijkheidsstoornis hebben: ze ervaren geen problemen en zoeken zelden hulp. Door de stoornis te behandelen kunnen sommige symptomen (zoals agressie) verminderen, maar er zijn nog geen aanwijzingen dat de stoornis te genezen is.

Hoe vaak komt het voor?

De stoornis komt vaker voor bij mannen (3 procent) dan bij vrouwen (1 procent). Van gedetineerden voldoet tot wel 75 procent aan de criteria.

Herkennen van antisociale persoonlijkheidsstoornis

Mensen met een antisociale persoonlijkheid kunnen zich sociaal wenselijk en innemend presenteren. Ook kunnen ze op een oppervlakkige manier charmant zijn. Het contact is echter ik-gericht en kan onveilig aanvoelen. Het valt op dat ze gebrek aan empathie hebben en hoog van zichzelf opgeven. In veel gevallen zijn ze al in aanraking geweest met politie en justitie. Een reguliere baan vasthouden mislukt vaak: omgaan met autoriteit geeft problemen en er zijn vaak conflicten.

Meerdere van onderstaande kenmerken komen voor:

- niet in staat zijn om zich te conformeren aan maatschappelijke normen, wat resulteert in overtredingen, arrestaties en – in de woonomgeving – overlast voor omwonenden
- oneerlijkheid (naamvervalsing, oplichting)
- impulsiviteit
- prikkelbaarheid en agressiviteit (vechtpartijen en geweldpleging)
- roekeloosheid, onvoorzichtig omgaan met de eigen veiligheid en die van anderen
- permanente onverantwoordelijkheid, wat blijkt doordat iemand (financiële) verplichtingen niet nakomt of geen baan kan vasthouden
- ontbreken van spijtgevoelens.

Omgaan met bewoners met een antisociale persoonlijkheidsstoornis

Mensen met een antisociale persoonlijkheidsstoornis hebben vaak een verstoord zelfbeeld. Daarom is het extra belangrijk dat je respectvol met ze omgaat. Stel wel heel duidelijke grenzen en herhaal gedragsregels. Neem het serieus als iemand dreigementen uit, maar maak duidelijk welk gedrag niet geaccepteerd wordt. Wijs iemand op de verantwoordelijkheid voor zijn of haar eigen gedrag.

2. Borderline persoonlijkheidsstoornis

Kenmerken

Het belangrijkste kenmerk van een borderline persoonlijkheidsstoornis is een patroon van instabiliteit in relaties, zelfbeeld en gevoelens, en duidelijk impulsiviteit op meerdere gebieden; dit alles vanaf de puberteit. Net als bij alle andere aandoeningen zijn er grote onderlinge verschillen, maar de volgende kenmerken komen vaak voor:

- impulsiviteit met nadelige gevolgen op minstens twee terreinen (veel geld uitgeven, seks, drugsgebruik, vreetbuien of roekeloos autorijden)
- stemmingswisselingen naar depressie, geïrriteerdheid of angst. Dat duurt meestal enkele uren, soms zelfs enkele dagen
- ongepaste, intense woede of een gebrek aan woedebeheersing (driftbuien, of aanhoudende woede)
- terugkomende suïcidale dreigingen, suïcidaal gedrag of automutilatie (zichzelf verwonden)
- tijdelijke, aan stress gerelateerde paranoïde ideeën of ernstige dissociatieve verschijnselen (gevoel en emoties zijn losgekoppeld van het bewustzijn)
- verlatingsangst, krampachtig proberen te voorkomen om (vermeend) in de steek gelaten te worden
- een patroon van instabiele en intense relaties, waarbij overmatig idealiseren en geringschatten elkaar afwisselen
- een aanhoudende identiteitsstoornis met twijfel aan bijvoorbeeld zelfbeeld, seksuele voorkeur, langetermijndoelen of beroepskeuze of soort vrienden en waarden.

Ook een chronisch gevoel van leegte en depressieve periodes komen vaak voor bij een borderline persoonlijkheid. Behandelingen door een specialist laten de kenmerken van borderline in veel gevallen minder worden waardoor ze beter te hanteren zijn.

Hoe vaak komt het voor?

1 tot 2 procent van de mensen heeft een borderline persoonlijkheidsstoornis; het komt twee keer zo vaak voor bij vrouwen.

Herkennen van borderline persoonlijkheidsstoornis

Deze aandoening is niet altijd eenvoudig te herkennen, zeker niet in één gesprek. Bewoners met een borderline persoonlijkheidsstoornis hebben vaak afgebroken opleidingen, een versnipperd arbeidsverleden of meerdere problematische (ex-)relaties. Maar andersom hoeven die omstandigheden nog niet te betekenen dat iemand deze stoornis heeft.

Omgaan met bewoners met een borderline persoonlijkheidsstoornis

Iemand met een borderline persoonlijkheidsstoornis heeft de neiging om mensen in goed en slecht op te delen (splitting). Houd er dus rekening mee dat je het helemaal goed óf fout doet en ga noch in het ophemelen noch in het negatieve mee. Ook loop je de kans te worden uitgespeeld tegen een collega, een behandelaar of omwonenden. Check dus altijd goed de andere kant voor je het verhaal van de bewoner voor waar aanneemt. Blijf altijd met collega's en de behandelaar afstemmen wat je met de bewoner hebt besproken. De overgevoeligheid voor afwijzing en kritiek maakt een neutrale, niet-afwijzende, niet-verwijtende manier van feedback geven extra noodzakelijk. Ook grenzen stellen kun je doen op een neutrale manier, alleen gericht op het gedrag en niet op de persoon. Wek op geen enkele manier valse verwachtingen (door iets te beloven, maar het niet of anders te doen). Een borderline persoonlijkheid heeft al weinig vertrouwen in anderen en verbroken beloftes bevestigen het beeld dat niemand te vertrouwen is.